

Ιστορική αναδρομή

Οι τσιφλικάδες του Θεσσαλικού κάμπου και οι ακτήμονες Τζουρτζιώτες στα Φάρσαλα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Κείμενο – έρευνα του Απόστολου Χρ. Μαυρομάτη (Τάμου)

Οι αγώνες των ακτήμονων καλλιεργητών της θεσσαλικής γης στις αρχές του περασμένου αιώνα και οι προσπάθειές τους για την απαλλοτρίωση των εκτάσεων των τσιφλικάδων έχουν απασχολήσει τους μελετητές της λαογραφίας και της ιστορίας. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω στοιχεία, από κείμενα της ΤΕΔΚ Λαρίσης («Οι τελευταίοι αιώνες της Τουρκοκρατίας») και του φιλόλογου καθηγητή μέσης εκπαίδευσης κ. Ευθύμιου Αθ. Κουφογιάννη («Τρεις μεγαλοκαλυβιώτες πρωταγωνιστές του αγροτικού κινήματος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα»).

Για την πραγματοποίηση της πολυπόθητης απαλλοτρίωσης των τσιφλικιών οι Θεσσαλοί αγρότες αντιδρούσαν δυναμικά και διεκδικούσαν την ιδιοκτησία καλλιεργήσιμης γης. Αλλά οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν τους θεωρούσαν αρκετά ώριμους για να γίνουν ιδιοκτήτες γης. Μπροστά σε αυτή την εξέλιξη, οι Θεσσαλοί αγρότες οργανώθηκαν. Στις αρχές του 20ου αιώνα σ' όλες τις θεσσαλικές πόλεις ιδρύθηκαν αγροτικοί σύνδεσμοι, στη Λάρισα, στα Τρίκαλα, στα Φάρσαλα, στους Σοφάδες και σε άλλες περιοχές.

Στις 7 Φεβρουαρίου 1910 πραγματοποιήθηκε συλλαλητήριο 7.000 αγροτών στα Τρίκαλα οργανωμένο από το γεωργικό σύνδεσμο. Ο Πρόεδρος του συνδέσμου Γ. Σπυρόπουλος είπε μεταξύ άλλων κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου: *«Ο Θεός είναι πατήρ όλων των ανθρώπων, και οι άνθρωποι είναι αδελφοί προς αλλήλους, μας έδωσε δε, την ελευθερίαν να απολαμβάνομεν των αγαθών της Γης. Αλλά η βία και η απληστία επέβαλλον την δουλείαν και τα τσιφλίκια. Κανείς όμως εκ των τσιφλικιούχων δεν επλούτισε τίμια. Επειδή γνωρίζουν ότι τους περιμένει η θεία τιμωρία, προσπαθούν να*

απολαύσουν όσω δύνανται περισσότερο και υπό διαφόρους μορφές διαρπάζουν τους μόχθους ημών (των κολίγων). Αλλά έως πότε;». Στο τέλος εκδόθηκε ψήφισμα προς την κυβέρνηση με αιτήματα την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών, την ίδρυση γεωργικής τράπεζας κλπ.

Την 1η Μαρτίου 1910, τετρακόσιοι χωρικοί, οπλισμένοι με γκράδες (πολεμικά όπλα της εποχής) πήγαν στο σιδηροδρομικό σταθμό του χωριού Ορφανά, σταμάτησαν το τρένο και το κατέλαβαν, δηλώνοντας ότι αν δεν γίνει η απαλλοτρίωση των τσιφλικιών, την επόμενη φορά θα καταστρέψουν το σταθμό. Την ίδια μέρα στα χωριά Τσαχμάτ, Κοντού και Κρύα Βρύση Φαρσάλων, αγρότες επιτέθηκαν και έκαψαν αποθήκες τσιφλικιάδων.

Στις 16, 18 και 19 Μαρτίου 1911 συζητήθηκε στη Βουλή το άρθρο 17 του Συντάγματος το οποίο ήταν διατυπωμένο ως εξής: *«Ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας αυτού, ει μη δια δημοσίαν ανάγκη προσηκόντως αποδεδειγμένην, ότε και όπως ο νόμος διατάσσει...»*. Οι Θεσσαλοί Βουλευτές με πρωτεργάτες τους Γεώργιο Σπυρόπουλο, Χρήστο Καρρά και Δημήτριο Μπούσδρα υπέβαλαν την εξής τροπολογία: *«Ειδικός Νόμος θέλει κανονίσει τα της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως των τσιφλικιών προς δημιουργίαν εν αυτοίς μικρών ιδιοκτησιών»*.

Στις 13 Απριλίου 1914 συγκαλείται στα Φάρσαλα νέο αγροτικό συνέδριο με αντιπροσώπους από την περιοχή τους, από Βελεστίνο, Αρμένιο, Χάλκη και άλλα χωριά της Λαρίσης, από την Καρδίτσα και τα Τρίκαλα, και με τη συμμετοχή των Βουλευτών Γεωργίου Σπυρόπουλου, Δημητρίου Μπούσδρα κ.α. Τελικά το συνέδριο, με τηλεγράφημά του προς την κυβέρνηση ζήτησε να νομοθετηθούν τα αιτήματα του ψηφίσματος του συνεδρίου Βόλου.

Το νομοσχέδιο αυτό έγινε δεκτό από κάποιους με χαρά, με πυροβολισμούς και κραυγές ότι δήθεν έληξε το αγροτικό ζήτημα. *«Και τι υπάρχει, όταν σε όλο το πλάτος και το μήκος των θεσσαλικών πεδιάδων εκπέμπεται βαθύς βογγητός εκατοντάδων χιλιάδων αγροτικού κόσμου; Να μας το πουν. Μας λένε ότι οι κολίγοι είναι (...) ελεύθεροι και ότι δεν θα τους ξεσπιτώσουν. Αν, όμως πάνε στα χωριά θα μάθουν ότι*

«γίνονται πάμπολλαι εξώσεις και ερημώσεις χωριών», με αυθαίρετες αποφάσεις των «κτηματοδεσποτών». Κεφαλοχώρια ερημώθηκαν. Από τις πολλές εκατοντάδες των εξωσθέντων αναίτια «για το κέφι των ιδιοκτητών», πολλοί επί πολύν χρόνον και εν μέσω χειμώνι έμειναν ανέστιοι (άστεγοι)».

Όσοι μπόρεσαν να εξοικονομήσουν τα ναύλα, έφυγαν στην Αμερική, ενώ άλλοι, μη μπορώντας να αναμένουν πλέον τις απαλλοτριώσεις, που καθυστερούσαν επί μακρόν, για να εξασφαλίσουν ένα κομμάτι γεωργικής γης, αποφάσιζαν με λίγα χρήματα που είχαν εξασφαλίσει και με δανεισμό, κόπο, ιδρώτα και αίμα να έρθουν σε επαφή με κάποιον τσιφλικά ώστε μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις να εξασφαλίσουν ένα μικρό κομμάτι καλλιεργήσιμης γεωργικής γης με αγορά.

Αφορμή για το σημερινό κείμενο ήταν συζήτηση με τον Χρήστο Βασιλείου Αλεξίου (Κλάρα) στην πλατεία της Τζούρτζιας Ασπροποτάμου, κτηματία - καλλιεργητή αγροτικής γης στους Ξυλάδες Φαρσάλων (πρώην τσιφλικά Γιαννιτσαχωρίου) του τέως Δήμου Σκουτούσης της επαρχίας Φαρσάλων του Ν. Λάρισας, ένα χωριό που κατοικείται έως και σήμερα ως επί το πλείστον από Τζουρτζιώτες.

Το πρώην τσιφλικά Γιαννιτσαχωρίου (ή Γενιτσαροχωρίου, όπως φαίνεται ότι ήταν το ορθό, καθώς αυτό το όνομα αναφέρεται στο συμβόλαιο αγοραπωλησίας) ανήκε στην Φωτεινή (Φανή) συζ. Νικολάου Κορδέλλα η οποία το είχε κληρονομήσει με προικώο παραχωρητήριο από τον πατέρα της και γνωρίζοντας ότι αργά ή γρήγορα το τσιφλικά θα απαλλοτριωθεί, το 1922 αποφάσισε την πώλησή του (πιο συγκεκριμένα, τα 10/11 του τσιφλικιού) σε 10 ακτήμονες Τζουρτζιώτες του Ασπροποτάμου. Το εναπομείναν 1/11 απαλλοτριώθηκε και δόθηκε σε κολίγους. Συγκεκριμένα, οι Τζουρτζιώτες που συμμετείχαν στην αγορά της αγροτικής γης στο Γιαννιτσαχώρι ήταν οι:

- 1) Κώστας Κούτσιας (Κουβέλας)
- 2) Γεώργιος Κούτσιας (Κουβέλας)
- 3) Βασίλειος Αλεξίου (Κλάρας)
- 4) Χρήστος Απ. Μαυρομμάτης (Τάμος)
- 5) Βασίλειος Απ. Μαυρομμάτης (Πασχάλης)

- 6) Χρήστος Γεωργ. Μαυρομμάτης (Ψοφάκης)
- 7) Γρηγόρης Απ. Μαυρομμάτης
- 8) Γιάννης Γεωργ. Μαυρομμάτης (Ψοφάκης)
- 9) Γεωργιος Ήππας (Φαρμάκης)
- 10) Θεόδωρος Δημ. Μαυρομμάτης (Μπόμπης)

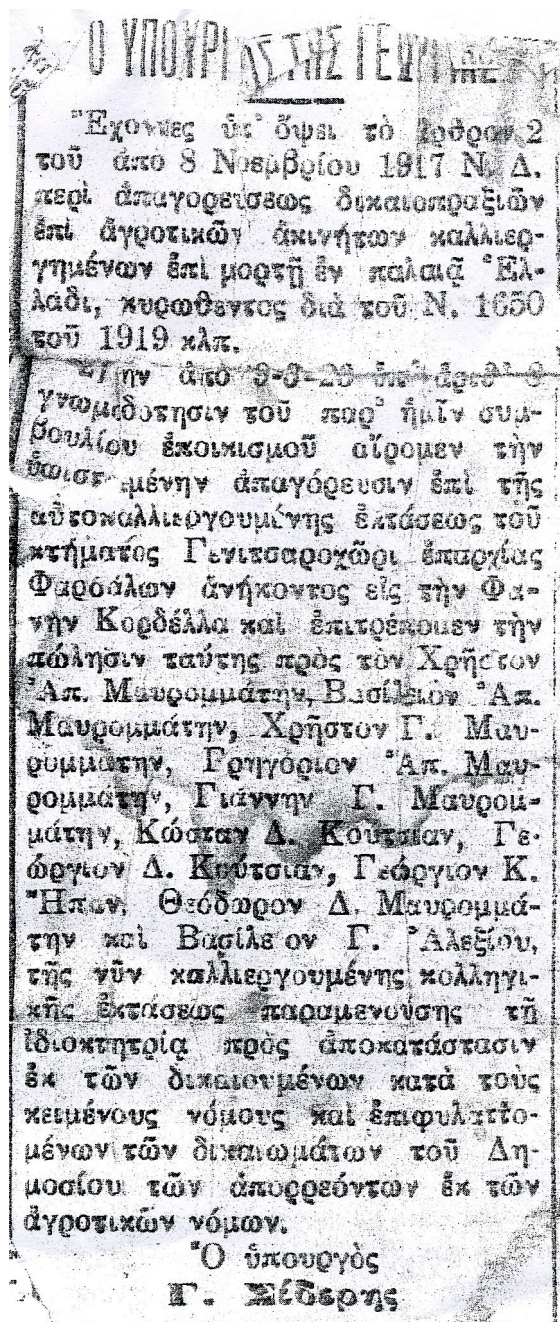
Την εξαγορά ανέλαβε και έφερε σε αίσιο πέρας ο Τζουρτζιώτης Κώστας Κούτσιας (Κουβέλας) ο οποίος γνώριζε προσωπικά την Φανή Κορδέλλα γιατί κατοικούσαν στην ίδια γειτονιά στην Αθήνα.

Παραθέτουμε χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το αριθμ. 2306/1.6.1923 χειρόγραφο συμβόλαιο του συμβολαιογράφου Αθηνών Ν. Αθανασοπούλου που μας παραχώρησε ο Χρήστος Βασ. Αλεξίου: *«Η κ. Φανή ή Φωτεινή σύζυγος Νικολάου Κορδέλλα εδήλωσεν ότι έχει εις την πλήρη και αποκλειστικήν αυτής κυριότητα ... αγροτικόν κτήμα χωρίον ή τσιφλίκιον γνωστόν υπό το όνομα Γενιτσαροχώριον ή Γερευτσή ή Γκαρεγκιολού ή Γενιτσού, κείμενον εν τη περιφερεία του Δήμου Σκοτούσης της Επαρχίας Φαρσάλων αποτελούμενον εκ γαιών καλλιεργουμένων, καλλιεργησίμων και μη, εξ' αλωνίων, βοσκησίμων γαιών και γεωργικών οικιών, εξ' οικίας χρησιμευούσης ειδικώς προς κατοικίαν του ιδιοκτήτου, και αποθηκών σταύλων και αχυρώνων ... περιελθόν αυτή εξ' αγοράς παρά του Ισλιάμ Μουχτάρ Τσεραχή, δυνάμει του υπ. αριθ. 40811 της Τρίτης Οκτωβρίου 1908 έτους συμβολαίου του συμβολαιογράφου Βόλου Κωνσταντίνου Ι. Καραμανώλη ... τα δέκα ενδέκατα {10/11} εξ' αδιαιρέτου του όλου κτήματος ... πωλεί δια του παρόντος προς άπαντας τους ετέρους συμβαλλομένους ήτοι τους ... αντί συμπεφωνημένου ολικού τιμήματος λιρών Αγγλίας εις Τσεκ επί Λονδίνου ή εις χαρτονόμισμα λιρών στερλινών δύο χιλιάδων τριακοσίων πενήντα τεσσάρων και ημισείας {2354 κ' ½} εκ των οποίων λίρας Αγγλίας εκατόν {100} έλαβε παρά των αγοραστών μετρητά λόγω αρραβώνος ... Η πώλησις του ως άνω κτήματος επετράπη δια της 168337 της εικοστής ενάτης Μαρτίου 1923 έτους διαταγής του Υπουργείου της Γεωργίας ... »*

Όπως αναφέρεται στο συμβόλαιο, η αγοραπωλησία κρίθηκε νόμιμος και σύννομος με την υπ. αριθ. 16837/29.3.1923 απόφαση του Υπουργού Γεωργίας κ. Γ. Σίδηρη (αριστερά το πρωτότυπο, δεξιά καθαρογραμμένο – σε μονοτονικό):

Ο Υπουργός της Γεωργίας

Έχοντες υπόψη το άρθρον 2 του από 8 Νοεμβρίου 1917 Ν. Δ. περί απαγορεύσεως δικαιοπραξιών επί αγροτικών ακινήτων καλλιεργημένων επί μορτή* εν παλαιά Ελλάδα, κυρωθέντος διά του Ν. 1650 του 1919 κλπ.

Την από 9-3-20 υπ' αριθ' 8 γνωμοδότησιν του παρ' ημίν συμβουλίου εποικισμού αίρομεν την υφισταμένην απαγόρευσιν επί της αυτοκαλλιεργουμένης εκτάσεως του κτήματος Γενιτσαροχώρι επαρχίας Φαρσάλων ανήκοντος εις την Φανήν Κορδέλλα και επιτρέπομεν την πώλησιν ταύτης προς τον Χρήστον Απ. Μαυρομάτην, Βασίλειον Απ. Μαυρομάτην, Χρήστον Γ. Μαυρομάτην, Γρηγόριον Απ. Μαυρομάτην, Γιάννην Γ. Μαυρομάτην, Κώσταν Δ. Κούτσαν, Γεώργιον Δ. Κούτσαν, Γεώργιον Κ. Ήπαν, Θεόδωρον Δ. Μαυρομάτην και Βασίλειον Γ. Αλεξίου, της νυν καλλιεργουμένης κολληγικής εκτάσεως παραμενούσης τη ιδιοκτητρία προς αποκατάστασιν εκ των δικαιουμένων κατά τους κειμένους νόμους και επιφυλαττομένων των δικαιωμάτων του Δημοσίου των απορρεόντων εκ των αγροτικών νόμων.

Ο υπουργός
Γ. Σίδηρης

* Μορτή ήταν το ποσό 5 ή 10% που έδινε ο ενοικιαστής ενός κτήματος στον

εκμισθωτή. Μορτή επίσης ονομαζόταν το αλεστικό που έπαιρνε ο μυλωνάς (μέρος της ποσότητας από το αλεύρι που άλεθε).

Η αγορασθείσα αποκλειστικά από Τζουρτζιώτες συνολική έκταση στο Γιαννιτσαχώρι ήταν κοινή και αδιαίρετη. Η καλλιέργειά της ήταν ομαδική. Αργότερα ο αριθμός των αγοραστών διευρύνθηκε και με άλλους Τζουρτζιώτες και τελικά κατατμήθηκε σε κλήρους ανάλογα με την οικονομική συμμετοχή του καθενός. Κάθε κλήρος ισοδυναμούσε περίπου με 120 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης και 30 στρέμματα πουρναρότοπου - βοσκότοπου.

Σημειώνουμε ότι πριν την αγορά ο ένας εκ των αγοραστών Βασ. Αποστ. Μαυρομάτης (Πασχάλης) ήταν επιστάτης στο τσιφλίκι της Φανής Κορδέλλα. Μετά την αγορά, αρχιφύλακας – επιστάτης της ομαδικής καλλιέργειας ανέλαβε ο Βασίλης Γ. Αλεξίου (Κλάρας) ο οποίος και προστάτεψε την αγορασθείσα έκταση όταν δέχθηκε επίθεση από επίδοξους καταπατητές, ακτήμονες των γύρω χωριών.

Σήμερα η Τζουρτζιώτικη παροικία των Φαρσάλων, που ξεκίνησε από τους παραπάνω 10 Τζουρτζιώτες, αριθμεί δεκάδες αγροτοκτηνοτρόφους με μεγάλες και μικρές μονάδες καλλιέργειας σιτηρών, βαμβακιού, τεύτλων, βιομηχανικής ντομάτας, μελισσοκομικές μονάδες, σταβλίσια προβατοτροφία, κλπ).

Αντί επιλόγου:

Με την αφορμή του παραπάνω κειμένου, πρέπει να αναγνωριστεί η μεγάλη κοινωνική προσφορά των καλλιεργητών της θεσσαλικής γης, οι οποίοι με πρωτόγωνα μέσα, με κόπο, ιδρώτα και σκληρή δουλειά προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Η πολιτεία, κάθε χρόνο την εποχή της συγκομιδής του σταριού φρόντιζε ώστε ο μεν Υπουργός Γεωργίας να πασχίζει να πετύχει μια καλύτερη τιμή στο στάρι η οποία να εξασφαλίζει τουλάχιστον τα καλλιεργητικά έξοδα και να αφήνει κάποιο ελάχιστο κέρδος για τα προς το ζειν των καλλιεργητών, ενώ από την άλλη πλευρά ο Υπουργός Εμπορίου να πασχίζει και αυτός για το αντίθετο, η τιμή του σταριού να είναι κατά το δυνατόν η χαμηλότερη προκειμένου να εξασφαλίζεται χαμηλή τιμή του ψωμιού,

προσιτή για να μπορούν οι μεροκαματιάρηδες των πόλεων, πολλές φορές πολύτεκνοι με έξι-δέκα παιδιά, να προμηθεύονται το καρβέλι των τριών οκάδων. (Το ημερήσιο σιτηρέσιο αυτών των οικογενειών, προπολεμικά αλλά και στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, αποτελείτο κατά κύριο λόγο από το μεγάλο καρβέλι που προαναφέραμε, τη φασουλάδα, λίγες ελιές, καμιά βολιώτικη παστή σαρδέλα και μια κούπα κρασί - κυρίως ρετσίνα για να στεριώσουν και να μένουν όρθιοι στα πόδια τους οι φαμελιάρηδες). Ο θεσσαλικός σιτοβολώνας με την σκληρή δουλειά των αγροτών κάτω από δυσμενείς συνθήκες συνέβαλε τα μέγιστα στην επιβίωση της μεγάλης πλειοψηφίας των οικογενειών της χώρας μας. Αξίζει στους ανθρώπους αυτούς η ευγνωμοσύνη του έθνους για την προσφορά τους, κάτι που μέχρι σήμερα δεν έχει εκδηλωθεί από την επίσημη πολιτεία.

Δεκέμβριος 2009

Απόστολος Χρ. Μαυρομάτης (Τάμος)